

XALQARO TAJRIBA VA MILLIY TA'LIM TIZIMLARIDA TIL SIYOSATINING AMALGA OSHIRILISH MEKANIZMLARI

Farangiz Xabibullayeva Olimjon qizi
Uzbekistan World Languages University,
farangizhabibullayeva087@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada globallashuv sharoitida xalqaro tajriba va milliy ta'lim tizimlarida til siyosatini amalga oshirishning huquqiy-institutsional mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda rivojlangan davlatlarning ko'p tillilikni qo'llab-quvvatlash modellari hamda O'zbekiston milliy ta'lim tizimida **davlat tilining** nufuzini oshirish strategiyalari qiyosiy o'rganilgan. Muallif til ta'limi standartlarini takomillashtirish, darsliklar mazmunini xalqaro talablarga moslashtirish va o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratadi. Maqola yakunida milliy o'zlikni saqlab qolgan holda xorijiy tillarni o'rgatishning samarali mexanizmlari bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

KALIT SO'ZLAR: til siyosati, ko'p tillilik, lingvistik identitet, globallashuv, til rejalashtirish, CEFR, CLIL, raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, ta'lim standartlari.

KIRISH

Globallashuv va til siyosatining ahamiyati

Globallashuv jarayonlari zamonaviy jamiyatda tillarning iqtisodiy, siyosiy va madaniy ahamiyatini kuchaytirmoqda. Ingliz tilining global lingua franca sifatida keng qo'llanilishi, mehnat bozori va ilmiy sohalarida ustunlik yaratishi, shuningdek, kichik tillarning siqib chiqarilish xavfini kuchaytirishi til siyosatini strategik yo'nalishga aylantirdi. Shu sababli davlatlar til siyosatini milliy manfaat va global talablar o'rtasida uyg'unlashtirishga intilmoqda. Til siyosatini ilmiy jihatdan tahlil qilishda til rejalashtirish nazariyasi muhim o'rin tutadi. Bu nazariyaga ko'ra, til siyosati uch asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi:

1. Status planning – tilning jamiyatdagi maqomini belgilash;
 2. Corpus planning – tilning ichki tizimini rivojlantirish, lug'at, grammatik va stilistik standartlarni ishlab chiqish;
 3. Acquisition planning – tilni o'qitish va o'zlashtirish jarayonlarini tashkil etish.
- Bugungi tadqiqotlarda "prestige planning" (tilning ijtimoiy nufuzini oshirish) tushunchasi ham qo'shilib, tilning obro'si va raqobatbardoshligi masalalari ham nazariy jihatdan asoslanmoqda.

Xalqaro tajriba

Rivojlangan davlatlar til siyosatini amalga oshirishda ko'p tillilik va integrativ yondashuvga e'tibor qaratadi.

- Yevropa Ittifoqi (EU): Ko'p tillilik siyosati asosiy tamoyil sifatida qabul qilingan, fuqarolar kamida ikki xorijiy til bilishi targ'ib etiladi. Erasmus+ dasturi orqali til va madaniyatlararo almashinuv kengaytiriladi.

- Kanada: Rasmiy ikki tillilik modeli mavjud — ingliz va fransuz tillari teng maqomda ishlatiladi. Bu model lingvistik muvozanat va fuqarolarning til huquqlarini ta'minlaydi.

- Shveytsariya: Federal tizim asosida har bir kanton o'z til siyosatini mustaqil ravishda amalga oshiradi, natijada bir nechta rasmiy tillar uyg'un rivojlanadi.

- Finlyandiya: CLIL metodikasi orqali til va fan integratsiyasi amalga oshirilib, o'quvchilarning til kompetensiyasi tabiiy ravishda rivojlantiriladi.

- Singapur: Ingliz tili iqtisodiy va global kommunikatsiya vositasi sifatida, milliy tillar esa madaniy identitetni saqlash omili sifatida rivojlantiriladi.

Shuningdek, Osiyo davlatlarida, masalan, Janubiy Koreya va Xitoyda, til ta'limi raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt orqali interaktiv shaklda amalga oshirilmoqda, bu esa o'quvchilarning mustaqil va amaliy kompetensiyalarini oshirishga xizmat qiladi.

Til siyosatini amalga oshirish mexanizmlari

Til siyosatini amaliyotga tatbiq etish quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

1. Huquqiy mexanizmlar: tilning maqomi va qo'llanilish doirasi qonunlar orqali mustahkamlanadi (masalan, O'zbekiston Respublikasi "Davlat tili haqida"gi Qonuni).

2. Institutsional mexanizmlar: davlat organlari, ta'lim muassasalari, ilmiy markazlar va nodavlat tashkilotlar til siyosatini amalga oshiradi.

3. Pedagogik mexanizmlar: kommunikativ metod, CLIL, task-based learning kabi zamonaviy metodlar yordamida til kompetensiyasi shakllantiriladi.

4. Texnologik mexanizmlar: raqamli platformalar, adaptiv o'quv dasturlari, sun'iy intellekt asosidagi tizimlar til o'rganish jarayonini individualizatsiya qiladi va samaradorligini oshiradi.

O'zbekiston tajribasi

O'zbekiston ta'lim tizimida til siyosati bosqichma-bosqich modernizatsiya qilinmoqda. Davlat tilining nufuzini oshirish bilan bir qatorda, xorijiy tillarni o'rganish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda:

- Maktablarda chet tillarini erta bosqichdan o'qitish;
- Xalqaro baholash tizimlarini joriy etish (CEFR, IELTS, TOEFL);
- O'qituvchilar malakasini oshirish va qayta tayyorlash;
- Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari orqali zamonaviy standartlarni joriy etish;

- Raqamli resurslar va sun'iy intellekt asosidagi o'quv dasturlarini keng qo'llash.

Shu bilan birga, ayrim muammolar mavjud: hududlar o'rtasidagi ta'lim sifati tafovuti, o'qituvchilar malakasi va darsliklarning zamonaviy talabga mos emasligi. Shu sababli xalqaro tajriba va innovatsion texnologiyalarni keng qo'llash orqali mazkur muammolarni bartaraf etish zarur.

Zamonaviy tendensiyalar va tavsiyalar

Hozirgi davrda til siyosatini samarali amalga oshirish quyidagi yo'nalishlarda davom etishi muhim:

1. Xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish;
2. Raqamli va interaktiv texnologiyalarni keng joriy etish;
3. CEFR tizimi va xalqaro sertifikatlar asosida o'quv jarayonini standartlashtirish;
4. Milliy tilni rivojlantirish bilan birga, xorijiy tillarda additiv ko'p tillilikni qo'llash;

5. O'qituvchilarni doimiy malaka oshirish tizimini tashkil etish;

6. Darslik va o'quv materiallarini xalqaro talablarga moslashtirish va lokalizatsiya qilish.

Ushbu yo'nalishlar amalga oshirilganda, til siyosati milliy o'zlikni saqlab qolgan holda, global raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur maqola doirasida xalqaro tajriba va milliy ta'lim tizimlarida til siyosatini amalga oshirishning huquqiy, institutsional va pedagogik mexanizmlari tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, globallashtirish sharoitida samarali til siyosati nafaqat davlat tilining nufuzini mustahkamlash, balki xorijiy tillarni o'rganishni rag'batlantirish, milliy identitetni saqlash va o'quvchilarning global maydonda raqobatbardosh kompetensiyalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xalqaro tajriba rivojlangan davlatlarda til siyosati ko'p tillilikni qo'llab-quvvatlash, tilning jamiyatdagi maqomini oshirish, innovatsion pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali amalga oshirilishini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvlar o'zaro uyg'unlikda qo'llanilganda o'quvchilarning real hayotiy va akademik kompetensiyalari sezilarli darajada rivojlanadi, tilning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy salohiyati oshadi.

O'zbekiston sharoitida til siyosati izchil rivojlanib, davlat tilining maqomi mustahkamlanayotgani, xorijiy tillarni o'rganish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotgani va zamonaviy ta'lim standartlari joriy etilayotgani muhim ijobiy tendensiya hisoblanadi. Shu bilan birga, hududlar o'rtasidagi ta'lim sifati tafovuti, o'qituvchilar malakasining bir xil emasligi, darsliklar va o'quv materiallarining xalqaro talablarga to'liq mos emasligi kabi muammolar hanz dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli xalqaro tajribani chuqur o'rganish, innovatsion texnologiyalarni keng qo'llash, ta'lim standartlarini xalqaro darajaga moslashtirish va malakali kadrlarni tayyorlash orqali til siyosatini takomillashtirish zarur.

Umuman olganda, til siyosati milliy o'zlikni saqlash, madaniy merosni asrash va global integratsiyada samarali qatnashish imkonini beradi. Samarali til siyosati orqali o'quvchilarning til kompetensiyasi oshadi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji qo'llab-quvvatlanadi, madaniy xilma-xillik saqlanadi va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish imkoniyati kengayadi. Shu tariqa, til siyosati nafaqat ta'lim va madaniyat, balki davlat strategiyasining muhim vositasi sifatida qaralishi lozim, chunki u zamonaviy jamiyatning ilmiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Spolsky, B. (2004). Language Policy.
2. Kaplan, R., Baldauf, R. (1997). Language Planning.
3. Fishman, J. (1972). Sociology of Language.
4. UNESCO (2021). Multilingual Education Reports.
5. CEFR (2001). Common European Framework.
6. Graddol, D. (2006). English Next.
7. O'zbekiston Respublikasi "Davlat tili haqida"gi Qonuni.
8. Cummins, J. (2000). Language, Power, and Pedagogy.
9. Hornberger, N. (2003). Continua of Biliteracy.